

नेपालका सन्दर्भमा डिजिटल वित्तको उपयोगिता र सुधारका पक्षहरू

डा. बलराम दुवाल
उप-प्राध्यापक
त्रि.वि.वि, केन्द्रीय व्यवस्थापन विभाग

डिजिटल वित्त भन्नाले वित्तीय सेवाहरू र वित्तीय लेनदेनको एउटा रूप भन्ने बुझिन्छ । यसले सूचना प्रविधिका मोबाइल उपकरणहरू, इन्टरनेट, कम्प्युटर र ब्लकचेन आदि जस्ता नवीनतम प्रविधिहरूको उपयोगमार्फत हुने वित्तीय कारोबारलाई जनाउँछ । प्रविधिको उपयोग गरी डिजिटल भुक्तानी, डिजिटल बचत तथा कर्जा सुविधा र डिजिटल लगानीका क्रियाकलापहरूको सम्पादनलाई डिजिटल वित्तका रूपमा बुझ्नुपर्ने हुन्छ ।

विश्वमा डिजिटल वित्तको विकासक्रम

विश्वमा सूचना प्रविधिको द्रुत विकासले वस्तु तथा सेवाको उपयोग र उपभोगमा ठूलो परिवर्तन ल्याइरहेको छ । मानिसहरूको जीवनशैलीमा यसले ल्याएको रूपान्तरणसँगै अर्थतन्त्रमा समेत व्यापक फेरबदल भइरहेको छ । उत्पादनका क्षेत्रमा मात्र नभई सेवा क्षेत्रमा समेत यसको प्रयोगले आर्थिक एवम् सामाजिक परिदृश्यहरूमा परिवर्तन भइरहेको छ ।

सन् १९६० तिर स्वचालित प्रविधि (Automation Technology) को प्रयोगले वित्तीय क्षेत्रले नयाँ युगमा प्रवेश गरेको थियो । स्वचालित प्रविधिको प्रयोगले विशेषगरी वित्तीय कारोबारहरूको प्रक्रियागत गति निकै बढाउनुका साथै कारोबारको दक्षतामा वृद्धि भएको थियो । यसै समयमा ठूला स्तरका कम्प्युटरको नवप्रवर्तन भएको थियो । यसले ठूलो आकारमा तथ्याङ्कहरूको व्यवस्थापन र कारोबारहरूलाई छिटो छरितो सम्पन्न गर्न सक्षम बनाएको थियो साथै वित्तीय अनुप्रयोगहरूका लागि विशेष रूपमा तयार गरिएका COBOL र FORTRAN जस्ता नयाँ प्रोग्रामिङ भाषाहरूको विकास पनि एउटा महत्वपूर्ण प्राविधिक विकासका रूपमा रह्यो ।

सन् १९९० को दशकमा इन्टरनेटका विकास र लोकप्रियताले वित्त क्षेत्रमा डिजिटलीकरणको मार्ग प्रशस्त गर्‍यो । इन्टरनेट प्रविधिको विकासले वित्तीय क्षेत्रमा अनलाइन रूपान्तरणको प्रक्रिया सुरु गरायो । यसले मानिसहरूलाई थप सहज र छिटो वित्तीय सेवाहरू प्रदान गर्न सम्भव बनायो साथै सीमापार वित्तीय कारोबार र लगानी विस्तारको बाटो खुल्न गई वित्तीय क्षेत्र विश्वव्यापीकरणका युगमा प्रवेश गर्‍यो ।

यससँगै वित्तीय उद्योगहरूले ग्राहक केन्द्रित सेवा ढाँचाहरू अवलम्बन गर्न थाले । यसबाट ठूलो आकारमा बैंकिङ सेवाहरू प्रदान गर्ने, लागत न्यूनीकरण गर्ने र व्यक्तिगत सेवाहरू समेत उपलब्ध गराउने कार्य हुन थाल्यो ।

यही अवधिमा इन्टरनेटमार्फत लगानीकर्ताहरूले आफ्नो अनुकूलतामा जुनसुकै ठाउँबाट धितोपत्र कारोबार गर्न मिल्ने प्लेटफर्म विकास भयो । योसँगै अनलाइन बैंकिङ प्लेटफर्महरूको उदयले आम ग्राहकहरूलाई जहाँसुकै र जतिखेर पनि आफ्नो पहुँच स्थापित गर्न र कारोबार गर्न सजिलो बनायो । यसका अतिरिक्त कम्प्युटरका वैज्ञानिकहरूले नयाँ वित्तीय विश्लेषण र जोखिम व्यवस्थापनका एल्गोरिदम र मोडेलहरूको विकास गरी वित्तीय उद्योगलाई थप प्रविधिमा आधारित बनाउँदै लगे ।

एक्काइसौं शताब्दीमा मोबाइल भुक्तानी र ब्लकचेन प्रविधिको उदयका कारण डिजिटल वित्तको क्षेत्रले छलाङ नै मार्न थालेको छ । मोबाइल उपकरणहरूको व्यापक प्रयोगसँगै वित्तीय क्षेत्रमा मोबाइल प्रविधिको व्यापक प्रयोग गरिएको छ । मोबाइल अनुप्रयोगहरूले रकम स्थानान्तरण, भुक्तानी, कारोबार र वित्तीय सम्पत्ति व्यवस्थापन जस्ता कार्यहरू सम्भव बनाएको छ । यी उदीयमान प्रविधिहरूको प्रयोगले वित्तीय सेवामा नवप्रवर्तन र परिवर्तनहरू ल्याइरहेका छन् । यस चरणका प्रमुख प्रविधिहरूमध्येको एक बायोमेट्रिक प्रमाणीकरण हो जसले मोबाइल कारोबारको सुरक्षालाई निकै नै बलियो बनाएको छ । बायोमेट्रिक प्रमाणीकरणले प्रयोगकर्ताको पहिचान प्रमाणित गर्न औँठा छाप, अनुहार पहिचान वा आवाज पहिचान जस्ता विशेष शारीरिक विशेषताहरू प्रयोग गर्छ जसका कारण वित्तीय आपराधिक गतिविधिहरूलाई रोक्न निकै मदत मिलिरहेको छ ।

डिजिटल वित्तको उपयोगिता

डिजिटल वित्तको उदयले समग्र वित्तीय प्रणाली र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक परिवर्तनहरू आएका छन् । यी परिवर्तनहरूको सङ्क्षिप्त चर्चा यहाँ गरिएको छ ।

- डिजिटल वित्तको आगमनले वित्तीय उद्योगको डिजिटल रूपान्तरणलाई तीव्र बनाएको छ । नवीनतम प्रविधिहरू र व्यावसायिक मोडेलहरूको प्रयोग गरी वित्तीय सेवाहरूको कार्यक्षमता र गुणस्तरमा सुधार ल्याएको छ । फलतः वित्तीय सेवाहरूलाई व्यापक पहुँचयोग्य र सुविधाजनक बनाएको छ । यसले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई विकास र विस्तारका लागि नयाँ अवसरहरू सृजना गरेको छ ।
- डिजिटल वित्तको विकासले मुद्रा प्रचलनको गति बढ्न गई आर्थिक विकास र वृद्धि प्रवर्द्धन गरेको छ । डिजिटल भुक्तानीका कारण रकमको स्थानान्तरण र भुक्तानी फछ्यौटको समय र लागत दुवै घट्न गई व्यापारिक गतिविधिहरूमा गतिशीलता बढाएको छ ।
- डिजिटल वित्तको प्रयोगले समाजमा आर्थिक अनुशासन र पारदर्शिता बढाउन समेत सहयोग मिलेको छ ।
- डिजिटल वित्तको विस्तारले भौतिक नगद मुद्राको प्रचलनलाई निकै कम गर्न सकिनेछ । यसले मुद्राको छपाइ तथा व्यवस्थापन खर्चमा समेत व्यापक न्यूनीकरण हुनेछ भने प्रचलनमा रहेका नगदको समेत आयु लम्बिनेछ ।
- व्यापारलाई सहज बनाउन र लगानी प्रवर्द्धन गर्न डिजिटल वित्तको प्रयोगले व्यापकता पाउन आवश्यक पनि छ । डिजिटल वित्तले भौतिक पूर्वाधारमा निर्भरता घटाउछ । कारोबार खर्च र समय घटाएर वित्तीय सेवाको दक्षतामा सुधार ल्याउन र कारोबार लागत घटाउन सहयोग गर्छ ।
- डिजिटल वित्तीय कारोबार र जोखिम व्यवस्थापनका उपकरणहरूले सही र उपयुक्त समयमै कारोबारको विवरण उपलब्ध गराउने भएकाले जोखिम पहिचान, मूल्याङ्कन र व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाउछ ।
- डिजिटल वित्तको विकासले सर्वसाधारण जनताका लागि थप सुविधाजनक वित्तीय सेवाहरू उपलब्ध गराउँछ । मानिसहरूले जुनसुकै समयमा जहाँबाट पनि रकम स्थानान्तरण, भुक्तानी र किनमेल जस्ता वित्तीय कारोबारहरू गर्न सक्ने भएकाले मानिसहरूको जीवन थप सहज हुन जानेछ । यसले व्यक्ति तथा व्यवसायहरूलाई थप विकल्प र सुविधाहरू प्रदान गर्दछ । यसका साथै यसले वित्तीय पहुँच र वित्तीय समावेशीकरण बढाउछ । फलतः यसले वित्तीय सेवाहरूको लोकप्रियतालाई समेत प्रवर्द्धन गर्नेछ ।

नेपालका सन्दर्भमा डिजिटल वित्त

एक्काइसौं शताब्दी सूचना प्रविधिको शताब्दी रहनेमा कुनै दुविधा रहेन । सूचना प्रविधिको द्रुततर विकासले समाज र अर्थतन्त्रलाई नै रूपान्तरण गरिरहेको वर्तमान परिवेशमा नेपालमा डिजिटल वित्तको हालको अवस्थाबारे चिन्तन मनन हुनु आवश्यक छ । यसले ल्याउने अवसर तथा चुनौतीहरूका विषयमा अध्ययन अपरिहार्य बनेको छ ।

हाल नेपालमा भौतिक उपस्थितिबिना नै वित्तीय कारोबारको विस्तार बढ्दै गइरहे तापनि वित्तीय क्षेत्रमा छिमेकी मुलुकहरूका साथै विश्वभर यसले ल्याएको रूपान्तरणअनुरूप नेपालको वित्त क्षेत्र रूपान्तरित हुन सकिरहेको छैन । नेपालमा पनि अनलाइन बैंकिङ, मोबाइल बैंकिङ, डिजिटल वालेट, एसएमएस बैंकिङ, एकीकृत भुक्तानी प्रणाली जस्ता डिजिटल वित्त सुरु भइसकेका छन् । कोरोना महामारीको बन्दाबन्दीका समयमा नेपालका बैंकहरूले पनि महामारीलाई अवसरका रूपमा लिई नयाँ प्रविधिहरूको प्रयोगलाई वैधता दिँदै व्यापकता दिन थालेका थिए । भौतिक अनुपस्थितिमा खाता खोल्ने कामको सुरुवात भए तापनि कर्जा माग र वितरणमा चाहिँ पूर्ण रूपमा अभौतिक प्रणाली लागु गर्न भने थप कसरत गर्नुपर्ने आवश्यकता टड्कारो छँदैछ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक स्रोतका अनुसार नेपालमा गत २०८१ साल भाद्र मसान्तसम्म भुक्तानी प्रणाली सञ्चालक (PSO) ९ वटा, भुक्तानी सेवा प्रदायक (PSP) २६ वटा, PSP एजेन्ट १७,५२१ वटा, वालेट प्रयोगकर्ता २ करोड ४२.६४ लाख जना एटिएम मेसिन ५,२०५ वटा, डेबिट कार्ड १ करोड ३०.९७ लाख जना, क्रेडिट कार्ड २ लाख ९३ हजार जना, प्रिपेड कार्ड १ लाख ९८ हजार जना, मोबाइल बैंकिङ ग्राहक सङ्ख्या २ करोड ५२ लाख जना र इन्टरनेट बैंकिङ ग्राहक सङ्ख्या १९ लाख ८६ हजार जना रहेका छन् ।

तालिका १ मा प्रस्तुत गरिएको तथ्याङ्क अनुसार पछिल्ला केही वर्षहरूको भुक्तानी प्रणालीको कारोबारलाई नियाल्दा २०७७ भाद्र मसान्तसम्म रु.१५.५५ खर्ब रकमको कारोबार भएकामा २०८१ भाद्र मसान्तसम्म यो रकम रु.८२.९७ खर्ब पुगेको देखिन्छ । यसले डिजिटल माध्यमबाट हुने भुक्तानी दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको पुष्टि भएको छ । यस अवधिमा भौतिक प्राविधिक उपकरणमार्फत हुने कारोबार रकम जस्तै एटिएम मेसिन, डेबिट कार्ड, क्रेडिट कार्ड र प्रिपेड कार्डमार्फत हुने कारोबार रकममा खासै वृद्धि हुन सकेको देखिँदैन । धेरै पहिलेदेखि नेपालमा कार्डमा आधारित कारोबार सञ्चालनमा आए पनि सर्वसुलभ पहुँचको अभाव, महँगो शुल्क र सर्वस्वीकार्य तथा सर्वकालिक उपयोगिताको कमी जस्ता तत्त्वहरूका कारण यसले अपेक्षाकृत गति लिन सकिरहेको छैन ।

तालिका १

नेपालमा डिजिटल भुक्तानी प्रणालीको अवस्था

Usage of Payment Systems	2077 Bhadra	2078 Bhadra	2079 Bhadra	2080 Bhadra	2081 Bhadra
RTGS	835,526	2,494,635	3620,752	2,185,577	6,412,445
ATM-Cash Withdrawl	32,320	70,132	75,746	83,384	87,611
ECC	402,477	766,729	500,309	404,475	471,842
IPS	153,073	168,956	158,118	153,920	204,571
connectIPS	61,958	232,543	292,545	371,804	531,465
Debit Cards	33,667	73,048	79,410	86,149	91,635
Credit Cards	407	1,228	1,474	1,638	1,963
Prepaid Cards	30	117	418	668	1,325
Internet Banking	4,741	13,504	12,193	12,950	19,949
Mobile Banking	20,340	74,310	146,143	242,261	364,277
Branchless Banking	815	1,219	1,394	1,342	1,446
Wallet	7,339	14,427	17,635	21,092	40,340
QR-Based Payments	648	5,857	15,028	30,564	61,395
Point of Sales (POS)	1,223	3,816	5,132	4,459	6,080
E-Commerce***	561	454	420	608	1,230
Total (NPR in million)	1,555,125	3,920,975	4,926,717	3,600,891	8,297,574

यद्यपि मोबाइल बैंकिङ, वालेट र क्युआर भुक्तानीमा कारोबार रकमको अंश सानो भए पनि उल्लेख्य रूपमा कारोबार रकमको वृद्धि भएबाट अबको नेपालको डिजिटल वित्तका क्षेत्रमा आशा गर्नलायक अवस्था देखिएको छ । छिमेकी मुलुक चीनले नगदरहित कारोबारमा विश्वलाई चकित पार्ने लोभलाग्दो सफलता हासिल गरिसकेको छ । नेपालका बैंक तथा नियामक निकायले पनि यतातर्फ कार्यक्षेत्रको दायरा विस्तार गर्दै कारोबार रकममा उल्लेख्य वृद्धि ल्याउन लागि पर्न आवश्यक देखिन्छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको डिजिटलीकरण

इन्टरनेटको प्रादुर्भाव, विकास र विस्तारसँगै विश्वका वाणिज्य बैंकहरूको डिजिटलीकरणले रूपान्तरणको गति समातेको थियो । मोबाइल इन्टरनेट र ठूला आकारका तथ्याङ्क प्रविधिले यसक्रममा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरिरहेका छन् । यस सिलसिलामा प्रमुखतः प्राविधिक, बजार माग र नीतिगत वातावरण जस्ता कुराहरूले रूपान्तरणमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गरेका छन् । प्राविधिक क्षेत्रमा क्लाउड कम्प्युटरिङ, कृत्रिम बुद्धिकलाको उदयले वाणिज्य बैंकहरूलाई बजार प्रतिस्पर्धाका साथै सञ्चालन सक्षमतामा प्रगति हासिल गरी नवप्रवर्तन गर्ने काममा निकै ठूलो टेवा दिइरहेका छन् । बजार मागका सन्दर्भमा बदलिँदो

आधुनिक उपभोक्ताहरूको वित्तीय सेवाहरूको जरूरी माग, सवसुलभ, द्रुत र व्यक्तिगत सेवाहरूको माग तथा अपेक्षाले डिजिटलीकरणका लागि निकै घच्चच्याउँदै आइरहेका छन् साथै नीतिगत व्यवस्थातर्फ सरकार तथा नियामक निकायहरूको प्रोत्साहन र अनुकूल नीतिगत वातावरणले महत्वपूर्ण ठाउँ लिएको देखिन्छ । वाणिज्य बैंकहरूको डिजिटल रूपान्तरणमा चीन, संयुक्त राज्य अमेरिका र युरोपले निकै लामो फड्को मारिरहँदा ती देश वा क्षेत्रले डिजिटल रूपान्तरण रणनीतिमा निम्न प्रमुख कार्यहरूसमेत गरेको देखिन्छ :

- डिजिटल प्रविधि र प्लेटफर्महरूमा गरेको लगानी
- फिनटेक कम्पनीहरूसँगको सहकार्यमा जोड
- डिजिटल इकोसिस्टमको विकास
- डिजिटल उत्पादन तथा सेवाहरूमा नवप्रवर्तनको प्रवर्द्धन
- डिजिटल वित्तका ग्राहकहरूको अनुभवमा सुधार ।

नेपालमा डिजिटल वित्तको विस्तारको आवश्यकता तथा चुनौतीहरू

अब नेपालका सन्दर्भमा विचार गरौं। नेपालमा यी माथिका मूलभूत पाँचवटा डिजिटलीकरणका रणनीतिमध्ये हामीले के गर्छौं र कति गर्छौं ? नेपालमा डिजिटल प्रविधि सुस्त गतिमा विकास भइरहेको छ। यस्ता प्रविधिको नवप्रवर्तनमा भन्दा आयातमा सीमित भइरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा सरकारी र निजी क्षेत्रको समन्वयमा डिजिटल प्रविधिको नवप्रवर्तनमा उल्लेख्य लगानी विस्तार गर्न अत्यावश्यक भइसकेको छ। डिजिटल प्लेटफर्महरूको उपलब्धता सीमित छ। चीनमा सामाजिक सञ्जालजस्तै विच्याटलाई नै बैंकिङका रूपमा विकास गरेर व्यापक प्रयोगमा ल्याइएको छ। नेपालमा आफ्नै मौलिक सामाजिक सञ्जाल छैन तसर्थ यहाँ सामाजिक सञ्जाललाई डिजिटल वित्तसँग जोड्न सकिएको छैन।

नेपालमा हाल सञ्चालनमा रहेका डिजिटल प्लेटफर्महरू ग्राहकमैत्री हुन सकिरहेका छैनन्। अधिकांश प्लेटफर्महरू अङ्ग्रेजी भाषामा छन्। नेपाली वा स्थानीय भाषामा यस्ता प्लेटफर्महरूको विकास नहुँदा ग्राहकहरूले सुरक्षाको प्रत्याभूति पाउन सकिरहेका छैनन्। गुनासो व्यवस्थापनमा बैंक तथा सेवा प्रदायकहरू चुस्त हुन सकिरहेका छैनन्। तेस्रो पक्ष भुक्तानीमा देखिएका समस्याहरू निराकरण गर्न निकै समय लाग्ने गरेको छ अर्थात् उपभोक्ताहरूका बुझाइमा यो प्रक्रिया भन्कटिलो छ। वित्तीय अपराधीकरणलाई समयमै सम्बोधन गरी कारवाही गर्न सरोकारवाला निकाय चुकिरहेको छ। कतिपय अवस्थामा सुरक्षा निकायले राष्ट्र बैंकतर्फ, राष्ट्र बैंकले बैंकतर्फ र बैंकले उल्टै ग्राहकतर्फ समस्या तेर्स्याएर पन्छाउने प्रवृत्तिले आम ग्राहकले ढुक्का साथ डिजिटल माध्यमबाट कारोबार गर्न सकिरहेका छैनन्।

डिजिटल भुक्तानी प्रणालीको विकास देशका सबै क्षेत्रहरूमा हुन सकिरहेको छैन। तसर्थ नेपाललाई डिजिटलीकरणको नयाँ युगमा प्रवेश गराउन देशव्यापी सञ्जाल भएका र जनताको प्रत्यक्ष सरोकार रहने सबै क्षेत्रहरूमा डिजिटल भुक्तानीलाई अभि व्‍युआरमा आधारित भुक्तानी प्रणाली सञ्चालनका लागि योजनाबद्ध ढङ्गले अगाडि बढ्न जरूरी छ। यहाँ केही सम्भावित क्षेत्र उल्लेख गरिएको छ :

- देशका सबै विश्वविद्यालय र उच्च शिक्षालयहरूमा डिजिटल भुक्तानीका लागि पूर्वाधारमा लगानी गरी भुक्तानीको प्रबन्ध मिलाउने। क्रमशः यस प्रबन्धलाई विद्यालय तहसम्म विस्तार गर्दै जाने।
- सम्पूर्ण सरकारी कार्यालयहरूमा नगदको प्रयोगलाई विस्थापित गर्दै डिजिटल भुक्तानीको व्यवस्था गर्ने। यसले कार्यालय सञ्चालनमा भइरहेको खर्चमा कटौती हुन गई आर्थिक

अनुशासन र पारदर्शिता बढाउन समेत सहयोग मिल्नेछ।

- सार्वजनिक यातायातका क्षेत्रमा डिजिटल भुक्तानी प्रणालीको उपयोगलाई प्राथमिकता दिने। यसले कागजी नोटको आयु लम्बिन गई नोट छपाइको लागतमा कमी आउनेछ।

डिजिटल वित्तको व्यापक प्रयोगले छायाँ अर्थतन्त्रको आकार साँघुरिँदै गई सबै आर्थिक क्रियाकलापहरू अर्थतन्त्रको मूल प्रवाहमा समाहित हुन आउनेछन्। यसले देशको वास्तविक अर्थतन्त्रको पहिचानमा सहजीकरण गर्दै लग्नेछ। वित्तीय प्रणालीभित्रको कारोबारले आर्थिक अनुशासनका साथै कर छलीमा न्यूनीकरण मात्र नभई करको दायरासमेत विस्तार भई राजस्व वृद्धिमा सहयोग पुग्न जानेछ। डिजिटल वित्तले आर्थिक कारोबारहरूको अभिलेखन पनि हुनेछ जसलाई आवश्यकताअनुसार प्रमाणित समेत गर्न सकिनेछ।

आवाज पहिचान गरी कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था अहिलेसम्म प्रयोगमा ल्याउन सकिएको छैन जसले गर्दा डिजिटल वित्त सीमित शिक्षित समुदायभित्र सङ्कुचित हुन बाध्य भएको छ।

डिजिटल वित्तले लागत कम गर्न सहयोग गर्छ तर नेपालमा साना आकारका मोबाइल बैंकिङ वा वालेटमार्फत हुने कारोबारको लागत निकै महँगो छ। उपभोक्ताहरूले महँगो इन्टरनेट शुल्क स्वयम् बेहोरिरहेको अवस्था समेतलाई दृष्टिगत गरी नेपालीहरूको औसत आयव्ययका आधारमा दैनिक अधिकतम रकम निर्धारण गरी डिजिटल कारोबार निःशुल्क गरिनुपर्छ। बैंकहरूले सेवा प्रवाहमा नवप्रवर्तन र सहजीकरण गर्न नसक्दा उपभोक्ताका लागि यस्ता शुल्कहरू अतिरिक्त आर्थिक भार बनिरहेका छन्। यसर्थ लागत न्यूनीकरणका लागि र सेवामा चुस्तता, विश्वसनीयता र सुलभता थपी ग्राहकलाई आकर्षित गर्नका लागि बैंकहरूले तत्परता देखाउन आवश्यक छ।

नेपालमा आम जनताले आफ्नो पर्समा डेबिट कार्ड, क्रेडिट कार्ड र रूपैयाँ पैसा साथमा लिएर हिँड्नुपर्छ। यसको अर्थ जनता कुनै एक माध्यममा मात्र विश्वस्त हुन सकिरहेका छैनन् भनेर सजिलै बुझ्न सकिन्छ। मोबाइल उपकरणमा डिजिटल वालेट र मोबाइल बैंकिङ सुविधा हुँदा हुँदै पनि निर्धक्क मोबाइल मात्र बोकेर हिँड्न सकिने अवस्था छैन। यस किसिमको अवस्थामा सुधार ल्याउन वाणिज्य बैंक तथा सेवा प्रदायक अन्य वित्तीय संस्थाहरू कटिबद्ध भएर लाग्न आवश्यक देखिन्छ।

यसो त मोबाइल इन्टरनेट सुविधामा पूर्णतः भर परिहाल्न सक्ने स्थिति पनि बनिसकेको छैन। यसको शुल्क पनि महँगो छ र भरपर्दो पनि छैन। देशका सबै भूभागमा समान इन्टरनेट सेवा उपलब्ध हुन सकिरहेको छैन। तसर्थ दूरसञ्चार प्रदायक संस्थाहरूको गुणस्तरीय एवम् सुलभ

सेवा प्रवाह पनि नेपालका सन्दर्भमा डिजिटल वित्तको विकासमा चुनौतीका रूपमा रहिआएको छ ।

डिजिटल वित्तको विकासको उपयोगिता मात्र होइन यसबाट निम्न केही गम्भीर जोखिम तथा चुनौतीहरू पनि सृजना भइरहेका छन्:

- नेपाल जस्तो असन्तुलित विकास र पर्याप्त सूचना प्रविधिको विकास नभएको देशमा डिजिटल वित्तको व्यापकताले समाजमा डिजिटल विभाजनको रेखा कोरिदिएको छ । शिक्षा, प्राविधिक तथा वित्तीय साक्षरता, पूर्वाधारको सीमितता, भाषाको प्रत्याभूति आदिका कारण पनि ठूलो सङ्ख्यामा मानिसहरू डिजिटल लाभबाट वञ्चित हुन बाध्य भएका छन् । नेपालका कतिपय बैंकहरूको मोबाइल बैंकिङ इन्टरफेस ग्राहकमैत्री छैन । प्रयोगकर्ताहरूले सजिलै यी उपकरण तथा सेवाहरूको प्रयोग गर्न सकिने ढङ्गको बनाइनुपर्छ । सामान्य लेखपढ गर्न जान्नेहरूले समेत उपयोग गर्न सकिने ढङ्गले आवाज तथा अनुहार पहिचान गरी कारोबार गर्न सकिने बनाउन सकेमा व्यापकता दिन सहज हुनेछ ।
- डिजिटल वित्तसँगै यसका उपयोगकर्ताको सुरक्षा र गोप्यतातर्फ पनि निकै ध्यान दिइनुपर्छ किनकि यसमा ठूलो मात्रामा व्यक्तिगत र उनीहरूका वित्तीय जानकारीहरू समावेश भएका हुन्छन् । यी सूचनाहरूमा अनाधिकृत पहुँच भयो भने मानिसहरूको अमूल्य सम्पत्ति क्षणभरमै चोरिने वा लुटिने अवस्था आउन दिनु हुन्न । यस किसिमको सुरक्षा चुनौतीको उचित सम्बोधन गर्न सकेमा सर्वसाधारणको विश्वसनीयता बढ्न गई आकर्षण पनि थपिनेछ ।
- इन्टरनेट प्रविधिमाफत डिजिटल कारोबार हुने भएकाले साइबर सुरक्षाको चुनौती सदा रहन्छ । बैंकको सिस्टम ह्याकिङ हुने र तथ्याङ्कको चोरी हुन सक्ने जोखिमलाई निकै गम्भीरताका साथ लिई दक्ष र उच्च क्षमतायुक्त प्राविधिकहरूको व्यवस्था एवम् प्राविधिक पूर्वाधारका क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी गरिनु आवश्यक छ ।

- डिजिटल वित्तको विश्वमा आइरहेको द्रुत विकासको गतिलाई पछ्याउनका लागि त्यससम्बन्धी देशको विद्यमान कानुनी व्यवस्थामा आवश्यक परिमार्जन गर्दै जानु आवश्यक छ । नियमन र सुपरिवेक्षकीय भूमिकालाई सशक्त एवम् प्रभावकारी बनाउन सकिने भने वित्तीय अपराध, ग्राहक ठगीलगायतका घटनाहरूले ठाउँ पाउनेछन् । नियामक निकायले गुनासा सम्बोधन, जोखिम व्यवस्थापन र बजार अनुगमनमाफत वित्तीय प्रणालीको स्थिर सञ्चालनमा पर्याप्त ध्यान दिन आवश्यक छ ।
- प्रविधिको उपयोगसँगै बैंकहरूले दिने सेवा सुविधाको लागत न्यूनीकरण हुन आवश्यक छ । उपभोक्ताहरूलाई अत्यधिक शुल्क भार थोपरेर डिजिटलीकरणका मार्गमा जानुको कुनै औचित्य हुँदैन तसर्थ प्रविधिको प्रयोग गर्दा भौतिक पूर्वाधार आवश्यक पर्ने सबैको सहज पहुँचमा नरहेको एटिएम मेसिनको प्रयोगलाई भन्दा प्रयोगकर्ताको सहज पहुँचमा रहेको मोबाइल उपकरणमाफत हुने कारोबारका लागि आवश्यक प्रविधिहरूमा लगानी गर्नु उचित हुने देखिन्छ ।

समग्रमा, डिजिटल वित्तको विकासका दिशामा ब्लकचेन, एलोगिरदम, कृत्रिम बौद्धिकतालगायतको प्रयोगको बढोत्तरी हुँदै जानेछ । भविष्यमा यी प्रविधिहरूको उपयोगले बैंकहरूको कार्यक्षमतामा वृद्धि हुनाका साथै प्रभावकारिता पनि आउनेछ । साथै जोखिम पहिचान र व्यवस्थापन, गोपनीय व्यक्तिगत तथा वित्तीय विवरणका सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्न, वित्तीय ठगीको निवारण र नियन्त्रण गर्न थप सहज हुँदै जाने निश्चित छ । बैंकहरूले डिजिटल वित्तका क्षेत्रमा नवप्रवर्तन तथा अनुसन्धानकार्यको विकास गर्दै पूर्वाधार विकासमा लगानी बढाउँदै लैजान आवश्यक छ । प्राविधिक क्षेत्रमा हुने नवप्रवर्तन तथा विकासले मात्र लागत प्रभावकारी हुने र थप व्यक्तिगत सेवाहरू सुलभ, गुणस्तरीय र द्रुत गतिमा प्रदान गर्न सकिने हुन्छ । यसबाट बैंकहरूलाई आफ्नो प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता विकास गर्न सम्भव एवम् सजिलो हुनेछ जसका प्रभावले वित्तीय स्थायित्व र वृद्धिमाफत समग्र देशको व्यावसायिक वातावरणमा सकारात्मक ऊर्जा प्रवाह भई देशकै आर्थिक विकासमा महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल गर्न सकिनेछ ।

